

Recenzja rozprawy doktorskiej
pt. „Przepływy kapitałowe w procesach konwergencji realnej
krajów Europy Środkowo-Wschodniej - studium ekonometryczne”
napisanej przez mgr Piotra Adamczyka
pod kierunkiem
prof. dr hab. Mateusza Pipienia

1. Tematyka pracy

W rozprawie doktorskiej podjęta została problematyka procesów konwergencji gospodarczej. Doktorant podnosi kwestię oceny zmian zachodzących w gospodarce oraz wykorzystania jako mierników tych zmian, poziomu zagregowanej produkcji krajowej brutto (PKB) oraz stopy wzrostu PKB. Następnie Doktorant zwraca uwagę na model Solowa, który stanowi podstawę dla hipotezy o zachodzeniu procesów konwergencji gospodarczej oraz pojęć konwergencji absolutnej i konwergencji warunkowej. W przypadku występowania różnic pomiędzy krajami, szczególnie ważnym staje się pojęcie konwergencji warunkowej, gdzie przebieg procesów konwergencji nie jest uzależniony wyłącznie od początkowego poziomu PKB per capita, lecz także od rozwoju innych czynników ekonomicznych w całym okresie analizy. Takie podejście przesunęło ciężar badań nad zagadnieniem konwergencji gospodarczej, z pytania dotyczącego potwierdzenia występowania konwergencji, na pytanie o identyfikację czynników wzrostu gospodarczego oraz ustaleniu ich kierunku i siły oddziaływania. Ważne podkreślenia jest, że tak rozumiane rozważania naukowe koncentrują się na analizie oddziaływania czynników wzrostu gospodarczego w długim okresie.

W związku z tym Doktorant słusznie wskazuje na fakt, że w literaturze przedmiotu nastąpiło przejście z problematyki prób potwierdzania występowania procesów konwergencji na problematykę identyfikacji czynników ekonomicznych, które odpowiadają za rozwój tych procesów. W treści dysertacji przytoczona została praca Sala-i-Martina „*I just ran two milion regressions*” z 1997 roku, gdzie autor wyróżnił aż sześćdziesiąt czynników wzrostu gospodarek światowych. Z tej mnogości przedstawianych w literaturze wyników badań, Doktorant wyciąga wnioski o braku zgody, co do występowania homogeniczności procesów konwergencji gospodarczej. Dodatkowo skupienie badań nad problematyką identyfikacji czynników ekonomicznych pozwoliło na identyfikację różnic w występowaniu przebiegu procesów konwergencji gospodarczej. Doktorant podkreśla bardzo wyraźnie, że przebieg tych procesów jest niejednorodny. Jeśli natomiast zachodzi jednorodność tych procesów, to jest ona ograniczona do pewnych regionów czy grup gospodarek zebranych w kluby o określonej specyfice. Dodatkowo niejednorodny może być także wpływ czynników warunkujących procesy konwergencji gospodarczej, zarówno w odniesieniu do obszarów geograficznych, jak i grup krajów, czy także do wybranych okresów czasu.

W związku z tym w pracy wskazana została potrzeba kontynuacji dyskusji naukowej związanej, nie tylko z identyfikacją czynników zachodzenia konwergencji gospodarczej, ale również z problematyką niejednorodności (heteroskedastyczności) ich oddziaływania na przebieg procesów konwergencji. Dodatkowo Doktorant wskazuje na przepływy inwestycji kapitałowych jako istotny czynnik wzrostu gospodarczego. Następnie podkreśla fakt, że dotychczasowe badania skupione były przede wszystkim na przepływach inwestycji bezpośrednich, pomijano natomiast rolę przepływów inwestycji o charakterze krótkookresowym, które również mogą odpowiadać za zapewnienie odpowiednich warunków do zaistnienia wzrostu gospodarczego w długim okresie. W związku z tym Doktorant zwraca uwagę na potrzebę przeprowadzenia badań w zakresie oddziaływania przepływów inwestycji o charakterze krótkookresowym (inwestycji portfelowych oraz pozostałych inwestycji) na procesy konwergencji gospodarczej. Świadczy to o poprawnej identyfikacji przez Doktoranta luk badawczych w ramach zagadnień związanych z konwergencją gospodarczą oraz stanowi uzasadnienie przeprowadzonych rozważań oraz badań naukowych w ramach przedstawionej pracy doktorskiej. Doktorant wskazuje jako kluczowe kwestie w rozwoju dalszych badań nad zagadnieniem konwergencji gospodarczej, problem identyfikacji czynników warunkujących wyrównywanie się poziomu produktywności pomiędzy gospodarkami światowymi oraz problem niejednorodności oddziaływania czynników ekonomicznych na tempo konwergencji

w długim okresie. W celu rozważenia wymienionych powyżej dwóch kwestii, przeprowadzono w rozprawie doktorskiej empiryczne badania wpływu przepływów kapitału na procesy konwergencji warunkowej, gdzie zastosowany zostały modele SURE. Badanie zrealizowane zostało dla wybranych krajów Europy Środkowo-Wschodniej w latach 2004-2019. Warty podkreślenia jest również fakt, że rozważana w dysertacji problematyka konwergencji gospodarczej istotna jest z punktu widzenia aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej większości gospodarek światowych, dla których zachodzą rewolucyjne przemiany powiązane z procesami transformacji energetycznej, zmianą postaw konsumpcyjnych gospodarstw domowych, zmianą paradygmatów zarządzania przedsiębiorstwami czy prowadzonej polityki państwa.

2. Postawione hipotezy badawcze oraz przyjęte cele pracy

Biorąc pod uwagę określone przez Doktoranta luki badawcze, wyróżnić można w ramach recenzowanej dysertacji dwa główne pytanie badawcze: problem badania tempa konwergencji gospodarczej w niejednorodnym (heterogenicznym) środowisku oraz problem roli przepływów kapitału w kształtowaniu procesów konwergencji gospodarczej.

Określone przez Doktoranta problemy badawcze stały się podstawą do postawienia następującej głównej hipotezy badawczej: W przypadku krajów Europy Środkowo-Wschodniej przepływy kapitałowe mają wpływ na przestrzenne zróżnicowanie tempa konwergencji realnej.

Następnie, w celu weryfikacji hipotezy głównej, postawione zostały trzy hipotezy szczegółowe: Hipoteza 1: Uwzględnienie w równaniu konwergencji przepływów kapitałowych zmienia wnioskowanie o konwergencji typu β , wskazując na przyspieszenie lub opóźnienie tempa doganiania.

Hipoteza 2: Parametry określające tempo konwergencji charakteryzują się silną heterogenicznością po krajach, nawet w sytuacji, gdy rozważa się gospodarki zbliżone z regionu Europy Środkowo-Wschodniej.

Hipoteza 3: Uwzględnienie w równaniu konwergencji przepływów kapitałowych zmienia wnioskowanie o długookresowym tempie wydajności pracy.

W ramach postawionej hipotezy głównej oraz hipotez szczegółowych, w dysertacji przyjęty został cel główny pracy oraz związane z nim cele szczegółowe. Realizacja ustalonych celów pozwoliła Doktorantowi na podjęcie merytorycznej dyskusji nad rozwiązaniem podjętych problemów badawczych oraz na weryfikację postawionych hipotez. Główny cel pracy doktorskiej określony został w postaci empirycznej weryfikacji siły oddziaływania przepływów kapitałowych na występowanie zjawiska konwergencji realnej oraz na przestrzenne zróżnicowanie jej tempa.

W związku z przyjętym celem głównym Doktorant ustalił następujące cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1: Zastosowanie systemów regresji pozornie niezależnych SURE w problematyce analiz przestrzennego zróżnicowania efektów konwergencji realnej oraz roli przepływów kapitałowych w tych procesach.

Cel szczegółowy 2: Poddanie empirycznej weryfikacji założenia o istotności przepływów kapitałowych jako zmiennej determinującej tempo konwergencji realnej.

Cel szczegółowy 3: Analiza w jakim stopniu uwzględnienie w modelach ekonometrycznych informacji o przepływach kapitałowych zmienia wnioskowanie związane z weryfikacją hipotezy konwergencji realnej.

Cel szczegółowy 4: Poddanie empirycznej analizie stopnia zróżnicowania tempa konwergencji w grupie analizowanych krajów oraz stopnia zróżnicowania związku pomiędzy przepływami kapitałowymi a tempem konwergencji realnej.

Biorąc pod uwagę przeprowadzone przez Doktoranta rozważania teoretyczne oraz przegląd badań empirycznych prezentowanych w literaturze stwierdzam, że Doktorant poprawnie dobrał zarówno problemy badawcze, jak i wynikające z nich hipotezy badawcze oraz cele pracy. Hipotezy naukowe i cele zostały tak sformułowane, że pozwalają na próbę rozwiązania podjętych problemów badawczych. Struktura pracy jest poprawna, treść pracy w logiczny sposób wynika z przyjętych celów, a przeprowadzone badania oraz wyciągnięte wnioski pozwoliły na weryfikację przyjętych hipotez badawczych.

3. Struktura pracy

Przekazana do recenzji dysertacja liczy 166 stron. Strukturę rozprawy doktorskiej tworzą wstęp, cztery rozdziały oraz zakończenie. Dodatkowo Doktorant zamieścił na końcu pracy bibliografię, spis tabel oraz spis rysunków.

Rozprawa doktorska ma charakter teoretyczno-empiryczny. Pierwsze trzy rozdziały zawierają podstawy teoretyczne dotyczące problematyki konwergencji gospodarczej, problematyki przepływów kapitałowych we współczesnej gospodarce oraz metodologii dotyczącej modeli SURE, a także metodykę zastosowania tej klasy modeli w empirycznych badaniach dotyczących zachodzenia procesów konwergencji. W związku z tym w rozdziale pierwszym przedstawione zostały kolejne zagadnienia dotyczące wzrostu gospodarczego oraz konwergencji gospodarczej. Omówiona została najpierw kwestia wzrostu gospodarczego oraz rozkładu PKB per capita w gospodarkach światowych. Następnie rozważone zostały kolejne teorie ekonomiczne, które stanowią teoretyczne podstawy dla badań naukowych poświęconych konwergencji gospodarczej. W kolejnym kroku przedstawione zostały definicje oraz klasyfikacja konwergencji gospodarczej, gdzie Doktorant podkreślił znaczenie zagadnienia konwergencji warunkowej. W ostatniej części omówiono problematykę zastosowania modeli panelowych w badaniach nad konwergencją warunkową oraz problem identyfikacji czynników determinujących tempo konwergencji. W przypadku rozważanych czynników uwaga została skupiona na analizie krajów Europy Środkowo-Wschodniej oraz uwzględnieniu w badaniach przepływów kapitałowych. Za cenne, uważam omówienie w rozdziale pierwszym wybranych badań empirycznych prezentowanych w literaturze przedmiotu, co pozwoliło z jednej strony na całościowe rozważenie bardzo szerokiego zagadnienia konwergencji gospodarczej, a z drugiej na podjęcie decyzji o ukierunkowaniu badań na problematykę identyfikacji czynników determinujących procesy konwergencji gospodarczej oraz zbadaniu ich oddziaływania w warunkach niejednorodności gospodarek.

W rozdziale drugim podjęta została problematyka znaczenia przepływów kapitałowych we współczesnych gospodarkach. W przypadku przepływów kapitałowych Doktorant wskazuje na fakt, że są one silnie uzależnione od czynników zewnętrznych i współczesne gospodarki nie są w stanie ich w pełni kontrolować. Dodatkowo Doktorant podkreśla, że przepływy kapitałowe (w tym również kapitał o charakterze krótkookresowym) mogą istotnie wpływać na procesy konwergencji gospodarczej oraz jak ważny jest problem zniekształcenia danych dotyczących przepływów kapitałowych przez przepływy o charakterze czysto

finansowym. W związku z tym Doktorant omówił podstawowe pojęcia z zakresu międzynarodowych przepływów kapitałowych, zagadnienie sprawozdawczości statystycznej przepływów oraz przedstawił istniejące bazy danych. Następnie rozważona została problematyka wpływu wybranych czynników na międzynarodowe przepływy kapitałowe. W ostatniej części rozdziału drugiego podjęto zagadnienie wpływu przepływów kapitałowych na wzrost gospodarczy, w tym na procesy konwergencji gospodarczej.

W rozdziale trzecim Doktorant zaprezentował metodologię dotyczącą modeli SURE oraz omówił metodykę zastosowania tych modeli w badaniach nad konwergencją gospodarczą. Doktorant podkreśla, że wybór modeli SURE wynika z możliwości modelowania procesów konwergencji gospodarczej w warunkach niejednorodności gospodarek. Następnie Doktorant dokonał podziału przepływów na dwie grupy, na kapitał o charakterze długookresowym oraz na kapitał o charakterze krótkookresowym, gdzie dla każdej z grup zaproponował użycie odpowiednich mierników kapitału. Mierniki te zostały szczegółowo przedstawione w tekście dysertacji. Na końcu rozdziału trzeciego zaproponowano cztery kolejne specyfikacje modelu konwergencji, gdzie w każdym modelu uwzględniony został inny miernik kapitału. Dodatkowo w przypadku oceny oddziaływania kapitału o charakterze krótkookresowym, Doktorant wskazuje na konieczność uwzględnienia w równaniu konwergencji kwadratu tej zmiennej, ze względu na jej nieliniowy charakter.

Ostatni rozdział rozprawy to badanie empiryczne, skupione na analizie roli przepływów kapitałowych w przebiegu procesów konwergencji gospodarczej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Na początku rozdziału przedstawione zostały podstawowe własności statystyczne zaproponowanych miar przepływów kapitałowych w podziale na dwie grupy. W kolejnym etapie analizy przeprowadzono porównanie wyników estymacji dwóch modeli: modelu M0 nieuwzględniającego przepływów kapitałowych, gdzie równania konwergencji dla różnych krajów są traktowane całkowicie odrębnie oraz modelu M1, gdzie dopuszczono możliwość równoczesnych korelacji pomiędzy składnikami losowymi równań. Przeprowadzana analiza wykazała, że model M1, w przeciwieństwie do modelu M0, pozwala na modelowanie własności heterogeniczności oddziaływania poszczególnych zmiennych na tempo konwergencji gospodarczej. Następnie w rozdziale czwartym przedstawiono osiem specyfikacji modelowych, gdzie dla każdej z nich ujęto jeden z zaproponowanych mierników przepływu kapitału. Estymacja parametrów przyjętych specyfikacji modeli pozwoliła na wyciągnięcie wniosków odnośnie do występowania heterogeniczności tempa konwergencji

gospodarczej w analizowanych krajach, jak i heterogeniczności oddziaływania przepływów kapitałowych na tempo konwergencji.

W zakończeniu Doktorant przeprowadził w czytelny sposób podsumowanie całej treści pracy. Odniesiono się do kolejnych celów pracy oraz potwierdzono ich realizację. W przeprowadzonej dyskusji omówiono treść postawionych hipotez badawczych w świetle otrzymanych wyników, jednak nie odniesiono się do nich bezpośrednio w tekście.

4. Metoda badawcza i źródła danych

Doktorant podnosi w dysertacji dwie kwestie metodologiczne. Pierwsza kwestia metodologiczna dotyczy rozważenia zagadnienia warunkowej konwergencji gospodarczej, gdzie Doktorant skupił się na problematyce identyfikacji czynników ekonomicznych odpowiedzialnych za procesy konwergencji. Podkreślony został niejednorodny charakter przebiegu tych procesów, gdzie zwrócona została uwaga na różne oblicza tej niejednorodności. Zaakcentowany został również niejednorodny charakter oddziaływania czynników warunkujących procesy konwergencji gospodarczej.

Druga kwestia metodologiczna dotyczy zastosowania modeli SURE (systemu regresji pozornie niezależnych) do empirycznego badania procesów konwergencji gospodarczej w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Doktorant omawia metodologię modeli SURE oraz wskazuje na podstawie empirycznych badań możliwość opisu niejednorodności procesów konwergencji gospodarczej za pomocą tych modeli. W związku z podjętą analizą oddziaływania przepływów kapitałowych na przebieg procesów konwergencji, Doktorant prezentuje osiem specyfikacji modelowych, a następnie przeprowadza badania empiryczne na podstawie przyjętych postaci modeli. Liczba specyfikacji wynika z wydzielenia kapitału o charakterze długookresowym oraz kapitału o charakterze krótkookresowym, gdzie Doktorant zaproponował osiem mierników kapitału.

Doktorant wykorzystał w badaniach empirycznych dane opisujące wzrost gospodarczy wybranych krajów z bazy danych OECD, natomiast dane dotyczące przepływów kapitałowych pobrane zostały z bazy danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Dane dla pozostałych zmiennych uwzględnionych w kolejnych specyfikacjach modelowych pozyskane zostały z baz danych banków centralnych badanych krajów lub bazy danych Banku Światowego.

5. Ocena podsumowująca recenzowaną rozprawę doktorską oraz wniosek końcowy

Analiza treści rozprawy doktorskiej pozwala na stwierdzenie, że zrealizowane zostały wszystkie przyjęte cele badawcze. Realizacja celu głównego oraz celów szczegółowych pozwoliła na przeprowadzenie badań przebiegu procesów konwergencji gospodarczej w regionie Europy Środkowo-Wschodniej z wykorzystaniem modeli SURE. Doktorant w zakończeniu wskazuje na realizację kolejnych celów, gdzie podkreśla znaczenie zastosowania modeli SURE w badaniach procesów konwergencji gospodarczej przy założeniu oddziaływania przepływów kapitałowych na ich przebieg. Na podstawie wykonanych badań empirycznych Doktorant potwierdził fakt, że uwzględnienie przepływów kapitałowych w modelu konwergencji warunkowej ma wpływ na wnioski odnośnie do zachodzenia procesów konwergencji. Za najważniejsze uważam jednak realizację badań dotyczących, zarówno niejednorodności w zachodzeniu procesów konwergencji w grupie analizowanych krajów, jak i niejednorodności oddziaływani przepływów kapitałowych na zachodzenie tych procesów. Niewątpliwie realizacja wszystkich przyjętych celów pracy doprowadziła do przeprowadzenia unikalnych badań w problematyce konwergencji gospodarczej, dotyczących problemu niejednorodności procesów konwergencji oraz niejednorodnego oddziaływania wybranych czynników wzrostu.

Przedłożoną do recenzji dysertację mgr Piotra Adamczyka oceniam pozytywnie. Praca ta stanowi oryginalne opracowanie wybranych zagadnień z problematyki konwergencji gospodarczej. Należy podkreślić, że poprzez podjęcie problemu problematyki niejednorodności, Doktorant w swoich badaniach wykracza poza podstawowe problemy konwergencji gospodarczej. Wartość dodana pracy widoczna jest w dwóch obszarach. Pierwszy obszar ma charakter teoretyczno-poznawczy, gdzie na podstawie dogłębnego przeglądu literatury przeprowadzona została wartościowa dyskusja na temat uwzględniania wpływu przepływów kapitału na rozwój procesów konwergencji gospodarczej. Drugi obszar ma charakter empiryczny, gdzie zaproponowane zostało zastosowanie modeli SURE w badaniach konwergencji krajów Europy Środkowo-wschodniej, co pozwoliło na rozważenie problematyki niejednorodności przebiegu procesów konwergencji oraz niejednorodności oddziaływania wybranych czynników wzrostu gospodarczego w długim okresie.

Uważam, że przedstawione przez Doktoranta treści rozprawy świadczą o jego samodzielności naukowej oraz znajomości warsztatu badawczego, co niewątpliwie przyczyniło się do wyboru istotnych problemów badawczych i postawienia w poprawny sposób powiązanych z tymi problemami hipotez badawczych. O wysokim poziomie metodycznym pracy świadczy również ustalenie właściwych celów pracy, wybór odpowiednich narzędzi badawczych, a następnie przeprowadzenie badań w poprawny sposób, co pozwoliło na weryfikację hipotez oraz próbę rozwiązania postawionych problemów badawczych.

Jako mocne strony doktoranta należy wyróżnić:

- umiejętność krytycznego przeglądu literatury związanej z podjętą problematyką oraz podjęcia dyskusji odnośnie do aktualnego stanu rzeczy;
- umiejętność łączenia wiedzy z różnych teorii naukowych, w celu rozwiązania podjętych problemów badawczych;
- znajomość metod ekonometrii oraz umiejętność ich zastosowania;
- umiejętność zebrania danych statystycznych, przeprowadzenia badań, opracowania wyników oraz wyciągnięcia poprawnych wniosków.

Przedstawione przez Doktoranta treści pracy pozwalają na podjęcie dalszej dyskusji odnośnie problematyki niejednorodności przebiegu procesów konwergencji gospodarczej. Niewątpliwie Doktorant powinien rozważyć dodatkowe pytania, które mogą okazać się pomocne w ukierunkowaniu dalszej pracy naukowej.

1. Jakie czynniki mogą decydować w przyszłości o różnicach w tempie procesów konwergencji między analizowanymi w pracy krajami Europy Środkowo-Wschodniej?
2. Jakie czynniki mogą decydować w przyszłości o różnicach w oddziaływaniu przepływów kapitału w krajach Europy Środkowo-Wschodniej?
3. Czy przyjęty podział przepływów Doktorant uważa za wystarczający, czy może ma jeszcze jakieś inne propozycje ujęcia przepływów i uwzględniania nowej propozycji w badaniach nad konwergencją gospodarzą?
4. W jakim stopniu ustalone przez Doktoranta wnioski na temat przebiegu procesów konwergencji w wybranych warunkach heterogeniczności gospodarek mogą mieć przełożenie na rozwój teorii naukowych dotyczących konwergencji gospodarczej?
5. Jakie ogólne implikacje gospodarcze dotyczące strategii rozwoju gospodarek światowych płyną z otrzymanych wyników w pracy?

Przechodząc do wniosku końcowego, niewątpliwie na wyróżnienie zasługuje wybór problematyki identyfikacji czynników ekonomicznych oraz ich oddziaływania na rozwój procesów wzrostu w długim okresie. W ramach tej problematyki publikowane są w literaturze światowej liczne badania i Doktorant niewątpliwie wpisał się swoją pracą we współczesną dyskusję dotyczącą konwergencji gospodarczej. W przeprowadzonych badaniach nad konwergencją gospodarczą Doktorant podjął istotne oraz trudne problemy badawcze, problem identyfikacji czynników wpływających na wyrównywanie się produktywności pomiędzy wybranymi gospodarkami oraz problem oddziaływania czynników ekonomicznych na tempo konwergencji gospodarczej w warunkach niejednorodności. Doktorant skupił się na analizie oddziaływania przepływów kapitałowych na procesy konwergencji gospodarczej w długim okresie, gdzie szczególną uwagę poświęcił zagadnieniu przepływów inwestycji o charakterze krótkookresowym. Wykorzystanie przepływów kapitałowych, jako zmiennej determinującej tempo procesów konwergencji gospodarczej w warunkach niejednorodności gospodarek, należy uznać za pionierskie, a otrzymane wyniki badań stanowią istotną naukową wartość dodaną recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Biorąc pod uwagę wybór istotnej oraz aktualnej problematyki konwergencji gospodarczej, pionierski charakter badań naukowych związany z analizą wpływu przepływów kapitałowych oraz zagadnieniem niejednorodności procesów konwergencji stwierdzam, że przedstawiona do mojej oceny rozprawa doktorska pt. „Przepływy kapitałowe w procesach konwergencji realnej krajów Europy Środkowo-Wschodniej - studium ekonometryczne” spełnia wymogi ustawowe stawiane rozprawom doktorskim w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Jednocześnie wnioskuję do Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie o dopuszczenie mgr Piotra Adamczyka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.